

Metoderapport

Prosjekt: "Drapene i Baneheia. To historier. En sannhet". Forfatter: Bjørn Olav Jahr.

Redaksjon/Forlag: Pitch Forlag.

Hva skjer med rettsikkerheten til individet når et helt land rystes av grusomme handlinger, og befolkningen krever svar på hvem og hvorfor?

Klarer politiet, pressen og rettsvesenet å holde hodet klart i jakten på den skyldige?

Drapene på Lena Sløgedal Paulsen (10) og Stine Sofie Sørstrønen (8) i Baneheia 19. mai 2000 rystet hele Norge. Lettelsen var stor da Viggo Kristiansen (21) og Jan Helge Andersen (19) ble arrestert 13. september 2000. Endelig skulle man få svar på hva som hadde skjedd og hvorfor. Endelig kunne man begynne å legge den fryktelige forbrytelsen bak seg.

I rettsakene som fulgte skapte påtalemyndigheten og pressen to vidt forskjellige bilder av de siktede, der Kristiansen ble monsteret, og Andersen stakkaren som ble presset til å gjennomføre voldtekt og drap. Men påtalemyndighetens sak var utelukkende bygd på Jan Helge Andersens forklaring. Det fantes ingen tekniske bevis mot Viggo Kristiansen. Han benektet og nekter fortsatt enhver kjennskap til ugjerningene.

Hvorfor ble Jan Helge trodd?

Hvorfor ble Viggo det ikke?

Hvordan kan en historie bli sann fremfor en annen? Og til hvilken pris?

MIN INNGANG TIL SAKEN:

Våren 2013 ble jeg kontaktet av Thomas Bergstøl, Viggo Kristiansens fetter. Han ønsket at jeg skulle skrive bok om drapene i Baneheia. I følge Bergstøl var fetteren hans utsatt for et justismord. Bergstøls påstand var at Viggo Kristiansen aldri befant seg på åstedet da de to små jentene ble seksuelt misbrukt og måtte bøte med livet. Ikke nok med det, han hevdet også at det fantes tekniske spor som kunne bevise at fetteren var uskyldig dømt. Tilsvarende hadde jeg fått høre gjennom flere år av advokat Sigurd Klomsæt, som siden våren 2008 hadde jobbet med flere gjenopptakelsesbegjæringer av Kristiansens sak. Historien trigget meg. Jeg var i tillegg også klar over at Kristiansen alltid hadde benektet befatning med

ugjerningene i Baneheia. Men jeg visste også at han var dømt i to rettsinstanser. Og at saken hans gjentatte ganger hadde vært til vurdering hos Gjenopptakelseskommissjonen. Alltid med samme utfall: her fantes det ingen grunn til å revurdere tidligere domfellelse. Uansett måtte jeg avstå, da jeg nettopp var kommet i gang med en svært arbeidskrevende bok om drapet på 17 år gamle Birgitte Tengs fra Karmøy. Våren 2016, et halvt år etter utgivelsen av *Hvem drepte Birgitte Tengs?*, møtte jeg Jens Skaaland fra Pitch forlag på Krimfestivalen i Oslo. Vi diskuterte true crime, og han fortalte at det var særlig en drapssak som opptok ham. Han la til – på bløt sørlandsdialekt – at jeg kanskje kunne gjette hvilken, og at han svært gjerne ønsket å utgi en bok om dette med meg som forfatter. Jeg svarte at det var to forhold jeg måtte ha klarhet i før jeg bega meg i kast med *Drapene i Baneheia*: 1. Jeg måtte ha tilgang til alle sakens dokumenter. 2. En gjennomgang av dokumentene måtte overbevise meg om at Viggo Kristiansen faktisk kunne være uskyldig dømt.

TILNÆRMING TIL KILDENE:

Jeg presenterte april 2016 det mulige bokprosjektet for advokat Arvid Sjødin, som hadde overtatt Kristiansen som klient fra Sigurd Klomsæt. Jeg ba ham da om innsyn i straffesaksdokumentene. Sjødin var opptatt av at jeg måtte behandle opplysninger fra disse som ikke direkte ankom drapssaken med største digresjon. Dokumentene som omhandlet drapene, etterforskningen av disse og da særlig oppbygningen av straffesaken mot hans klient, mente han det var høyst nødvendig at jeg satte meg inn i. Sjødin har senere omtalt innsynet som nødrett i en sak han mener aldri er tilstrekkelig belyst for offentligheten. Det er enkelte som etter utgivelsen av *Drapene i Baneheia* har gjort et poeng av at jeg kun har forholdt meg til dokumentasjon fra "Viggos side". Dette er en kritikk som faller på sin egen urimelighet. Sakens dokumenter er de samme om de kommer fra politiet, de pårørende eller de straffedømte. Jeg valgte å tilnærme meg Sjødin fordi jeg visste at det kun var denne "siden" som ønsket en total belysning av saken, og som dermed gjerne ønsket at også jeg hadde innsyn.

Jeg brukte sommerferien på å lese totalt 25 ringpermer med saksdokumenter. Disse besto blant annet av avhører av de to dømte, alle vitneforklaringer, åstedsrapporter, obduksjonsrapporter, tekniske undersøkelsesrapporter, psykiatriske vurderinger, diverse helsejournaler, skoleutredninger, dokumenter fra barneverntjenesten med mer. Kriplos'

gjerningsmannsprofilanalyse, holdt unna de opprinnelige saksdokumentene som pekte på en gjerningsmann og som først dukket opp i saken høsten 2010, var også nyttig lesning. Det samme skulle etter hvert journalist Hilde Mois bok *Savnet i Baneheia* (Cappelen Damm, 2011), Asbjørn Hansens bok *Menneskejeger. Fra et liv som drapsetterforsker i Kripos* (Kurer, 2013) og Ada Sofie Austegards og Stian Tobiassens *Oppdrift. Om sorg og vekst* (Aschehoug, 2014) bli. Jeg har hele veien hatt i tankene at jeg på best mulig må tolke alle de skriftlige kildene i den konteksten og tidsrommet de var nedtegnet.

Jeg brukte også mye tid på å analysere dommen både fra Kristiansand byrett (mai 2001) og Agder lagmannsrett (februar 2002). I den siste sto det svart på hvitt at Viggo Kristiansen reelt sett var dømt på bakgrunn av ett forhold: forklaringen til hans tidligere beste venn, Jan Helge Andersen. I dommen fra Kristiansand byrett het det ellers at de måtte la tvilen komme tiltalte til gode. Med tiltalte her mente de Jan Helge Andersen. Forklaringen hans hadde brister og unøyaktigheter, men det mente retten de måtte kunne se litt stort på. Den åpenbare tvilen det måtte ha vært om Viggo Kristiansens deltagelse ble ikke en gang vurdert. *Der* fantes det ingen tanker om at tvilen skulle komme denne tiltalte til gode.

JAN HELGES FORKLARINGER

Jeg leste Andersens politiforklaringer igjen og igjen. Det var åpenbart at han gjennom avhørene bokstavelig talt tilpasset forklaringen etter terrenget. Først nektet han enhver befatning. Dette fortsatte han med også etter at politiet hadde funnet kjønnshåret hans på åstedet. Først da avhøreren undret på om ikke også han kan være et slag offer i det hele, og at det var kameraten hans, Viggo, som var den aktive, begynte Jan Helge å snakke. Han fortalte at han, mens Viggo forgrep seg på jentene, hele tiden satt med ryggen til. Han fortalte videre at de drepte hver sin jente. Han drepte den yngste etter at Viggo hadde presset ham til det. Under rekonstruksjon valgte han en annen sti opp til åstedet enn det han tidligere har forklart seg om. Han fortalte at kjønnshåret hans må ha "falt ned" på bakken der han urinerte (det ble funnet ti meter unna dette stedet, i en blodpøl der drapene må ha funnet sted) og han viste hvordan han hele veien hadde sittet med ryggen til mens Viggo forgrep seg. Da politiet kort tid etter fant spor som viste at Jan Helge hadde forgrepet seg på den yngste jenta, kom han på at det er noe han ikke hadde fortalt. Han erkjente da et sekunds berøring med egne genitalier – etter å ha blitt tvunget av Viggo. Men også her var forklaringen hans ugrei. Han fortalte nemlig at det var den eldste jenta han hadde forgrepet

seg på. Politiet brukte over en måned på å bearbeide Jan Helge, slik at han til slutt "byttet" jente.

Jan Helges forklaringer om overgrep og drap er i seg selv urovekkende lesning. Men nesten vel så foruroligende er det at forklaringene fremstår som kalkulerte. Ja, han erkjenner at det er begått drap og voldtekter, men det han forteller stemmer likevel ikke med realitetene. Jentene har mer enn hundre skader hver. Dette snakker ikke Jan Helge om. Dette spør ikke politiet om. Hvorfor? Er det fordi man uansett "vet" at Jan Helge forteller sannheten om at Viggo også deltok? Hvorfor finnes det ikke en større vilje i å finne ut av sannheten? Jan Helge utviser stor vilje til å legge skylden på kameraten, ditto uvilje mot selv å ta ansvar. Han både lyver og unnlater å fortelle, og forklaringene hans er fulle av logiske brister. Hvordan kunne alt dette passere, spurte jeg meg selv. Dette kunne da umulig være forklaringer politiet trodde på? Og ganske riktig, det er svært mye politiet heller ikke får til å gå opp. Ved noen tilfeller endrer Jan Helge forklaring, i andre tilfeller opprettholder han sine løgner. Ytterligere foruroligende er det at politiet aldri stiller seg eller han spørsmålet: men er det nå så sikkert at også Viggo tok del i ugjerningene i Baneheia? Og direkte sjokkerende er det senere å lese at politiet i retten vitner om at Jan Helge hadde stor troverdighet. Dette kan de umulig ha ment. Jeg har problematisert måten de vitner på i min bok, og synes det er rart dette ikke er fulgt av opp mediene. Oppdagelsene jeg gjør underveis i arbeidet gir meg et klart inntrykk av at "alt er lov" – fordi Viggo Kristiansen jo uansett måtte være skyldig.

For Jan Helge blir trodd på det som må ha vært det vesentligste for ham: at han ikke var alene om ugjerningene i Baneheia, at han tvert imot selv var et slags offer, nærmest tvunget til å begå overgrep og drepe små barn i Baneheia av kameraten Viggo. At mistenkte lyver i avhør er ikke nytt. At de kan lyve om forhold av mindre betydning, men likevel tale sant om hovedtrekkene, er selvsagt også en mulighet. Det som likevel særlig uroet meg, var at det ikke så ut til å være noen fra politi, påtalemyndighet, mediene (med ett unntak) eller rettsapparatet som seriøst så ut til å vurdere om Jan Helge Andersen også løy om Viggo Kristiansens deltakelse i Baneheia. Det fantes et teknisk bevis (mobilbeviset, mer om det senere) som utelukket Viggo Kristiansen fra åstedet i tidsrommet ugjerningene fant sted. Det fantes vitner som hadde gjort observasjoner som tilsier at Jan Helge Andersen var alene med jentene på åstedet (vitnene ble aldri ført for retten). Det fantes arbeid utført av eksperter fra Kripos som klart pekte i retning av en gjerningsmann (analysen av dette arbeidet dukket først opp høsten 2010). Det fantes en obduksjonsrapport som viste at jentene var drept på

identisk vis. Jan Helge Andersen, derimot, forklarer om vidt forskjellige måter å bruke kniv for å drepe de to jentene. Jeg påberoper meg ingen medisinsk ekspertise, men i dette tilfelle trengs det faktisk ikke mer enn sunt bondevett for å forstå at forklaring og utfall ikke passer sammen. Og da blir spørsmålet: hvorfor var ingen opptatt av dette? Har det vært lettere å "se gjennom fingrene" med logiske brister fordi man likevel er så sikker i sin sak, nemlig at Viggo Kristiansen jo må være hovedmannen? Og det neste: utviklet etterforskningsledelsen ved Kristiansand politikammer et tunnelsyn, der alt som kunne underbygge hypotesen om to drapsmenn ble vektlagt, alt som kunne underbygge at det faktisk bare var en gjerningsmann ble lagt til side? Politiet gjorde utvilsomt en god jobb da de klarte å knytte Jan Helges kjønnsår til åstedet. Det jeg ikke kunne forstå, var hvordan de – basert på dette funnet – også kunne arrestere kameraten hans, Viggo Kristiansen, for ugjerningene? Kunne det være tilstrekkelig at de to guttene var nære venner, at de tidligere hadde lekt krig i Baneheia, at de var observert noen timer før ugjerningene sammen i utkanten av Baneheia og at de var observert utenfor Viggos hus timen etter ugjerningene? Svaret er åpenbart ja.

Det er svært fascinerende hvordan én historie kan bli sann fremfor en annen, og hvorfor dette skjer. Undertittelen på boken er da også *To historier. En sannhet*. «Det er ikke mulig å se noe motiv for Andersen til å trekke Kristiansen urettmessig inn i saken», skrev Kristiansand byrett. Det er et argument som faller på sin egen urimelighet. Jan Helge hadde naturligvis svært mye å tjene på å legge skylden på Viggo. At samme rett selv ga ham fire års strafferabatt, frikjente ham for drapet på Lena, mente han ikke sto bak grove overgrep, og at han ble presset til å begå drapet på Stine Sofie, tydeliggjør jo nettopp et klart motiv. Det var heller ikke Jan Helge som endte opp med å bli landets hatobjekt nummer en. Mange syntes til og med litt synd på ham, tvunget både til å drepe og begå seksuelle overgrep. Han slapp å ta ansvar. Han ble den «gode» av to monstre. Og han slapp tidligere ut av fengsel.

KONTAKT OPP MOT DE PÅRØRENDE

Etter sommerferien tok jeg kontakt med de sterkest berørte partene i saken: Lenas og Stine Sofies foreldre, Viggo og Jan Helge og deres respektive foreldre. Jeg ønsket at nyheten om bokprosjektet skulle komme fra meg, ikke at de måtte høre om det ad omveier. Gjennom brev redegjorde jeg for hvorfor jeg mente (og det gjør jeg fortsatt) at dette arbeidet var et viktig samfunnsoppdrag, og at det fortsatt – slik jeg så og ser det – fantes en del ubesvarte

spørsmål i saken. Jeg beklaget samtidig at jeg rippet opp i gamle sår. Den beklagelsen vil alltid gjelde.

Ingen av de berørte partene ønsket å bidra til boken. Klara Sløgedal, moren til Lena, svarte: «Etter å ha tenkt nøye igjennom det du skriver, er jeg kommet til at jeg ikke ønsker å delta i et slikt bokprosjekt. Etter alle årene som har gått etter drapene på Lena og Stine Sofie, har jeg nå behov for å få ro om saken. Samfunnsoppdraget med å bringe full klarhet i forhold som ennå synes uavklart, er i første rekke en oppgave for påtalemyndigheten og politiet. Etter å ha fulgt saken i to rettsinstanser er jeg overbevist om at både Jan Helge Andersen og Viggo Kristiansen er skyldige i de forhold de er dømt for, og det vil trolig komme lite ut av å vende gamle steiner på nytt».

Ada Sofie Austegard, moren til Stine Sofie, svarte: «Fikk brev fra deg med forespørsel om å delta i ditt bokprosjekt om Baneheia-saken. Da jeg får følelsen av at dette prosjektet er iscenesatt av pådrivere for å få frikjent Viggo Kristiansen, og jeg ikke ønsker å være medvirkende til konspirasjonsteorier, må jeg dessverre meddele at jeg ikke ønsker å bidra.»

Jeg hadde også telefonsamtaler med både Berit Andersen, moren til Jan Helge, og Svein Kristiansen, faren til Viggo. Svein Kristiansen hadde lovet tidligere Dagbladet-journalist Eivind Pedersen, som gjennom en årrekke har gjort et omfattende arbeid på Baneheia-saken, sin families eksklusive historie. Kristiansen var opptatt av å holde ord. Berit Andersen mente det ikke finnes ubesvarte spørsmål av interesse, og tvilte også på om jeg har lov til å skrive sønnens historie. Hun svarte også på vegne av Jan Helge nei til deltakelse. Viggo åpnet, gjennom sin psykolog Atle Austad, for et møte, men han ville «ikke snakke om Jan Helge, da han har litt prinsipp om ikke å henge ut andre». Et slikt møte kom aldri i stand før etter at boken var utgitt.

MEDIEDEKNINGEN

Høsten 2016 gikk jeg gjennom alt som var publisert i Fædrelandsvennen. Senere gjorde jeg tilsvarende fra andre medier. Foruten enkelte artikler, skrevet av Dagbladet-journalist Eivind Pedersen, har det vært en total mangel på kritiske innvendinger mot politiets arbeid, mot rettsforhandlingene og mot den endelige dommen. Som representant for "den fjerde statsmakt" synes jeg det er spesielt forstemmende å se hvordan det her har sviktet. Da straffesaken skulle opp i Kristiansand byrett uttalte Jostein Sørstrønen, far til Stine Sofie, foran et samlet pressekorps: «Må detaljer fra overgrepet fram i dagslys? Gagner det noen?

Alle vet at de ble seksuelt misbrukt og drept med kniv. Det må vel være mer enn nok å vite». Arne Bernt Paulsen, Lenas far, fulgte opp i et intervju i Fædrelandsvennen: «Vi trenger ikke detaljerte beskrivelser av grusomhetene. Verken jeg, andre voksne, og aller minst de mange barna som leser aviser eller ser på TV. Vi vet nok. Jeg håper og ber om at vi alle må slippe en utpensling av uforståelige, djevlelige handlinger og overgrep.» De pårørendes ønsker er svært forståelige. Det samme kan ikke sies om at Fædrelandsvennen, landsdelens toneangivende avis, skulle komme til å følge fedrenes oppfordringer: «I denne saken er våre lesere og det norske folk ikke opptatt av hvordan barnedrapene skjedde, men hvorfor det skjedde. Det er den tilnærmingen vi kommer til å legge oss på. Og det vil vi gjøre uavhengig av hva andre medier måtte komme til å gjøre», uttalte redaktør Finn Holmer-Hoven til egen avis. At andre medier la seg på samme linje, er et problem for rettssikkerheten. Det ble blant annet aldri gjort noe større poeng ut av Jan Helges forklaring om hvordan jentene var blitt drept, og at dette på ingen måte passet med rettsmedisinernes funn. Det eneste jeg har funnet referert, er følgende fra NTB etter obdusentens, professor Torleiv Rognum, vitnemål: «Professoren sa videre at han hadde stusset over at det var lik fremgangsmåte bak begge drapene. Dette fikk aktor, førstestatsadvokat Edward Dahl, til å bemerke at dette kunne være tilfeldigheter som ikke var så lett å forklare». Dette skal så professor Rognum, i følge NTB, ha sagt seg enig i.

«Hvordan» ble altså i liten grad problematisert i retten. «Alle» var jo likevel overbevist om løsningen. Og i norsk presse fantes det ingen diskusjon om «hvordan». Det var ikke mediene opptatt av. De var langt mer opptatt av å beskrive «Hvorfor», der konsensus var at Viggo var sex- og pornofiksert langt utover det normale, og at det var hans abnormale drifter som hadde forårsaket det tragiske utfallet i Baneheia. For Jan Helges del syntes det å være en bred oppfatning at han diltet etter, for deretter å handle i frykt for hva Viggo kunne gjøre med ham dersom han ikke spilte med. Og vel så viktig som "hvorfor", ble "hvem", nemlig Viggo Kristiansen. Deretter Jan Helge Andersen – etterdilteren.

"DNA-BEVISET"

Både by- og lagmannsretten pekte på et forhold de mente underbygget Jan Helges endelige forklaring om at han kun hadde hatt vag kjønnslig omgang med Stine Sofie mens Viggo alene skulle ha forgrepet seg på Lena. Kort fortalt hadde spanske laboranter analysert og testet til sammen sju sædceller funnet på Stine Sofie, en sædcelle funnet på Lena. Fra disse hadde

man lyktes i å hente frem en blandingsprofil fra Stine Sofie som ikke utelukket Jan Helges DNA (man hadde fått treff på en av åtte markører) og Viggos DNA (treff på en av åtte markører) og en profil fra Lena som ikke utelukket Viggo som gjerningsmann (treff på en av åtte markører). Markøren som ikke kunne utelukke at Viggo hadde vært på åstedet, er en markør han deler med over 54 prosent av den norske mannlige befolkningen. For retten ble DNA-analysene fra Spania avgjørende. Det ble etablert sannhet at det måtte ha vært to drapsmenn på åstedet. Den ene var Jan Helge. Dersom den andre ikke var Viggo, hvem skulle det da være?

DNA-problematikk er noe av det vanskeligste å jobbe med journalistisk. Jeg søkte mye råd hos Ragne Farmen, Norges fremste ekspert på DNA. Farmen pekte blant annet på et sentralt poeng, nemlig at det fra en av prøvene (B24), prøven der de spanske laborantene hadde mest materiale å jobbe med – fem sædceller – så endte man opp med å rapportere ”negativt funn”. Sannheten er at det fantes vel så klare funn fra denne prøven som fra prøvene det ble rapportert om, og at B24 indikerte spor etter fire forskjellige gjerningsmenn. Så da er spørsmålet: kunne DNA-analysene fra Spania, som indikerte muligheten for to gjerningsmenn i Baneheia, vært lagt frem for retten med samme grad av angivelig sikkerhet om det var kjent at det var vel så sannsynlig med fire forskjellige gjerningsmenn? Svaret må være nei. Og mens nye analyser i 2010 ikke ga noen resultater som pekte i retning Viggo Kristiansen, så fikk man samtidig entydig treff på Jan Helge Andersen. Det hele tilsier at prøvene fra 2000 var forurenset. Eller som Farmen uttalte da hun vitnet i Oslo Tingrett høsten 2011 (i forbindelse med at Viggo Kristiansen gjennom advokat Sigurd Klomsæt hadde saksøkt Gjenopptakelseskommisjonen):

«Muligheter for DNA-forurensning under åstedsundersøkelsen, post mortem, og analysene av prøver på laboratoriet, mener jeg ikke har vært godt nok adressert. Og de kan fullt mulig gi en alternativ forklaring på DNA-allelen som impliserer Viggo Kristiansen i overgrepene. Mye kan skje inne på et laboratorium, selv om man bruker hansker, masker og hetter og det hele, så kan det ligge igjen DNA for eksempel på en arbeidslampe som man trekker ned, og hvor det er avsatt DNA fra en tidligere sak.»

Det sto etter hvert veldig klart for meg at DNA-beviset brukt i retten for å nagle Viggo Kristiansen til åstedet, var spekulativt og uholdbart, og at det slett ikke beviste at det måtte ha vært to gjerningsmenn på åstedet. Hvordan kunne dette likevel bli en etablert sannhet?

Jeg har lest alt som har vært skrevet om saken i norske medier. Det er ikke mulig å se at bioingeniør Bente Mevåg fra Rettsmedisinsk Institutt, som vitnet på vegne av de spanske laborantene, rett ut sier at det er bevist at det var to gjerningsmenn på åstedet. Dette kunne man heller ikke finne igjen i spanjolenes rapport. Likevel la altså både byretten og lagmannsretten til grunn at det måtte ha vært to gjerningsmenn. Det er underlig at et slikt premiss kunne vinne frem – om man ser bort i fra at det skulle støtte oppunder Jan Helge Andersens forklaring.

Ragne Farmens innspill om DNA var svært verdifulle. Det var også samtaler med Susan Pope, tidligere Forensic Science Services i London, og kjent for å være blant verdens ledende. Hun er krystallklar på at de spanske DNA-rapportene lagt frem i norsk rett aldri ville blitt lagt frem i engelsk rett – grunnet faren for justismord.

”MOBILBEVISET”

Jeg skulle også ende opp med å bruke mye tid på det såkalte ”mobilbeviset”.

Påtalemyndighetene la til grunn at ugjerningene i Baneheia fant sted mellom klokken 19 og 20 fredag 19. mai 2000. Viggo Kristiansen hadde betydelig mobiltrafikk både rett før, under og rett etter dette tidsrommet. All trafikken gikk over basestasjon Eg-A, den som ligger rett i nærheten av Viggos hjem. Inngående SMS 1855. Utgående SMS 1857. Inngående SMS 1924. Utgående SMS 1937. Utgående telefon 2019. Ny utgående telefon 2033. Basestasjon Eg-A snakker ikke med åstedet. Seks andre basestasjoner gjør det. Likevel valgte både Kristiansand byrett og Agder lagmannsrett å se bort fra mobilbeviset som et utelukkelsesbevis. Det ble aldri stilt spørsmål vedrørende de utgående telefonsamtalene, man aksepterte at de måtte ha skjedd i nærheten av Viggos bopel (derfor man antok at ugjerningene er unnagjort innen klokken 20 slik at han skal rekke hjem). Aktor lyktes derimot med å så tvil om SMS-ene. I byretten skulle Jan Helge, for første gang, fortelle at Viggo nok kunne ha hatt mobilen i en veske på sykkel parkert ved inngangen til Baneheia fra Eg-siden. At ingen – ved en smal passasje – hadde sett Viggos iøynefallende sykkel gjennom halvannen time, kunne ikke retten se bort i fra. At Viggo kunne ha løpt frem og tilbake mellom åstedet og inngangen til Baneheia for å sende SMS, så man heller ikke bort fra. Slik jeg leser dommen over Viggo, så ble han dømt på ”kan ikke utelukke”-basis. Slikt er sterkt foruroligende å lese når man vet at rettsprinsippet sier at det kun skal dømmes dersom det finnes skyld utover enhver rimelig tvil. Det var lett å se at Viggo Kristiansen måtte bevise sin

uskyld. Mobilbeviset gjør faktisk det. Det er et utelukkelsesbevis, noe det ville vært for alle. Unntatt Viggo Kristiansen. I lagmannsretten gikk man bort fra teorien om mobiltelefonen i sykkelvesken. En ny sakkyndig rapport som ikke kunne si noe om dekningsforholdene på en eksakt dato – nemlig drapsdagen – ble brukt som et bevis (kan ikke kalle det annet) på at man ikke kunne se bort fra at Viggo hadde mobiltelefonen med på åstedet. Dette til tross for at både den opprinnelige sakkyndige, Telenor Mobil, og den nye sakkyndige, Teleplan, hadde gjort målinger i Baneheia over flere dager uten at Eg-A var i nærheten av å oppnå kontakt med åstedet.

Jeg brukte mye tid på å lese og forstå de ulike sakkyndigrapportene om mobiltrafikk. Særlig nyttig har de relativt nye rapportene fra Halvard Sivertsen, pensjonert ingeniør med 37 års fartstid i Telenor, vært.

KJENTMANN OG REKOGNOSERING

Men arbeidet med boken har naturligvis ikke bare bestått av å lese og tyde dokumenter. Jeg har vært i kontinuerlig dialog med et par dusin kilder. Noen er navngitt i boken, andre er det ikke. I tillegg var jeg tidlig bevisst på å skaffe meg en kjentmann: Thomas Bergstøl, Viggos fetter. Tirsdag formiddag 7. mars 2017 viste han meg rundt i Baneheia. Snøen hadde lavet ned i nesten et døgn, den hadde lagt seg dyp og tung i heia vi tråkket rundt i. Thomas Bergstøl er svært godt kjent i Baneheia, og vi hadde i forkant plottet inn alle bevegelser drapskvelden i henhold til Jan Helges forklaringer. Thomas Bergstøl hadde likevel problemer med å følge Jan Helges bevegelser. Jan Helge og Viggo skulle angivelig i lang tid ha surret rundt etter teltplasser før de møtte jentene. «Det går jo ikke opp, dette her – hverken på tid eller plassering», sa Thomas Bergstøl stadig vekk. Han tok meg til slutt opp til åstedet. Vi gikk ned i et søkk som det er vanskelig å skulle flykte fra, men ellers var det ikke lett, på grunn av all snøen, å danne seg et inntrykk av åstedet. Det skulle senere bli flere befaringer til åstedet.

Etter hvert stilte vi oss på en sti der en flyger på joggetur fra skrå over vannet skulle ha observert to barn og en voksen kledd slik jentene og Jan Helge var kledd klokken 1945 drapskvelden. Avstanden var 150–200 meter, en avstand det var fullt mulig både å observere størrelse og farger fra. Men det var noe som ikke stemte. Hvordan kan flygeren ha hørt barnestemmer helt over på den andre siden av vannet? Fra der vi stod, klarte vi – i beste fall – å høre trafikksus. Noen minutter senere nådde vi stedet flygeren gjorde sin

observasjon. På denne siden var det helt stille. På skrå over vannet så vi en jogger. Han hadde grå bukse og en noe lysere genser. Tempoet var moderat, og han beveget seg nordover på stien, akkurat slik personene flygeren observerte, gjorde. Så hostet joggeren. Det var lett å høre. Og – som på bestilling – så hostet han en gang til. Deretter forsvant han ut av syne.

Flygerens observasjon ble tatt på største alvor av politiet. Mannen, til vanlig bosatt på Østlandet, ble like etter drapene fløyet over for å foreta en rekonstruksjon. Etter at Viggo og Jan Helge ble arrestert, ble han ikke viet mer oppmerksomhet. En forklaring kan være at observasjonen hans er gjort på et tidspunkt som utelukker Viggo Kristiansen fra ugjerningene. Totalt finnes det seks vitner som har sett eller hørt noe som kan være av stor betydning i Baneheia drapskvelden. Foruten observasjonene har de to ting til felles: 1. de ble aldri ført som vitner under rettssakene. 3. Observasjonene deres skjedde på tidspunkter som ville frifinne Viggo for enhver deltakelse.

TID JEG HAR BRUKT PÅ PROSJEKTET

Etter å ha skaffet meg fullstendig oversikt over alle dokumentene i saken, har jeg brukt all fritid fra april 2016 i arbeidet med boken. Fra februar 2017 gikk jeg ut i permisjon fra jobben min som redaktør i Gyldendal Norsk Forlag. Jeg kunne nå dele tiden min mellom boken og manus/regi på tv-dokumentarserie om drapet på Birgitte Tengs (basert på forrige bok, visning på TV2 fra høsten 2018). Fem ukers sommerferie 2017 ble brukt til å lese og skrive sammendrag av om lag 10.000 artikler om Baneheia-saken. Samlet har jeg brukt om lag ett årsverk på boken.

MÅL FOR PROSJEKTET

Målet med boken har vært å opplyse en drapssak som ikke er tilstrekkelig opplyst. Jeg ønsket å fortelle både Viggos og Jan Helges historie. På avgjørende punkter, ikke minst om ugjerningene, er disse diametralt motsatte. Det er Jan Helges versjon som har blitt stående som en slags fasit i saken. Det burde den ikke ha blitt. Det finnes ingen tekniske bevis som knytter Viggo til drapene på Lena og Stine Sofie. Hvorfor har det knapt fantes kritiske blikk rettet mot Jan Helges forklaringer? Er det utenkelig at en person som kan drepe og seksuelt

misbruke små jenter, kan lyve om dette i etterkant? Løgnen er tross alt ikke den groveste forbrytelsen.

I skrivende stund har Viggo Kristiansen for sjette gang søkt om få sin sak gjenopptatt. Ryktene sier at det vil bli tatt en avgjørelse enten i februar eller i april. Jeg krysser fingrene for at saken gjenopptas, og at det vil være en større prestisje å rette opp i justisfeil enn det vil være et prestisjenederlag å erkjenne at slike er begått.

Den største tragedien i Baneheia-saken er at Lena Sløgedal Paulsen og Stine Sofie Sørstrønen måtte bøde med livet. Den nest største er at Viggo Kristiansen har sonet 17 1/2 år for drap og voldtekter han ikke har begått. Rettferdigheten har ikke skjedd fyllest. Det mener jeg Lena og Stine Sofie hadde fortjent.

HVA GJØR PROSJEKTET UNIKT?

Dette er et svært gjennomarbeidet prosjekt. Jeg har dypdeintervjuet flere titalls kilder. Aller viktigst er likevel tilgangen til sakens dokumenter. Det har vært viktig for meg å fortelle historien slik den skjedde i de dramatiske årene fra 2000 (drapene) til 2002 (siste rettsak). Men også etterspillet er viet en del oppmerksomhet. Saken er forsøkt gjenopptatt fem ganger tidligere.

Noen vil kanskje oppfatte prosjektet som et forsvarsskrift for Viggo Kristiansen. Det har ikke vært meningen i å skrive noe slikt. Viggo Kristiansen kommer ikke udelt heldig ut av det i min bok. Han var "gatas skrekk", ingen tvil om det. Det er også fullt forståelig at politiet fattet interesse for ham. Derifra til at han skulle være en drapsmann mener jeg både politi, påtalemyndighet, mediene og rettsvesenet har sviktet Viggo Kristiansen. Jeg tror det er ganske unikt at jeg tør å være så tydelig på hva jeg mener om hans uskyld. Jeg kunne holdt meg til å argumentere for at han aldri skulle vært dømt, da bevisene på ingen måte strekker til. Grunnen til at jeg går lenger, er at han har et utelukkelsesbevis. Trafikken på hans mobiltelefon viser at han har vært et annet sted enn på åstedet da drapene fant sted.

Videre gjengir jeg blant annet deler av dommen i Kristiansand byrett, der Viggo ble idømt 21 års forvaring. Jeg begrunner hvorfor dette er en dårlig dom, der det som hevdes bevist på ingen måte kan sies å være det. Jeg gjorde tilsvarende øvelse vedrørende en rettsak jeg dekket for Kapital i 2003 og da jeg skrev *Hvem drepte Birgitte Tengs?* i 2015. Jeg ser svært sjeldent tilsvarende blir gjort i norsk presse. Respekten for politi, påtalemyndighet

og domstoler har – etter mitt skjønn – vært overdrevent stor. Dette fører for eksempel til for lite motforestillinger når politiet forer pressen med stoff – f.eks. da kriminalsjef Arne Pedersen måneden etter arrestasjonen av Viggo Kristiansen uriktig hevdet at de satt med DNA fra sæd som med 100 prosent sikkerhet kunne knytte ham til åstedet.

Til slutt tror jeg boken min viser hvordan god journalistikk også kan gjøres utenfor mediehusene – og det må jo være svært inspirerende for mange som sitter i utrygge stillinger i dag.

KONSEKVENSER AV BOKEN

”Når det er skapt så stor usikkerhet om dommen, kan ikke retten leve med at saken ikke gjenopptas. Til det er Jahrs funn for sterke”, skrev Dagsavisens kommentator Hege Ulstein kort tid etter bokens utgivelse. Til å begynne med var hun ganske alene blant opinionsdannerne om å mene dette. Til sammenligning hadde både tidligere VG-journalist Fritjof Nygaard (som dekket saken for VG og nå er redaktør i Lindesnes Avis) og Aftenpostens mangeårig rettsreporter Inge D. Hansen gått til angrep mot boken. Sistnevnte hadde i sin anmeldelse for Fædrelandsvennen konkludert med at ”boken flytter ikke på et eneste komma i den rettskraftige dommen mot Viggo Kristiansen”. Under boklansering i Kristiansand ble jeg bokbadet av Connie Bentzrud, journalist i Fædrelandsvennen. Jeg mener det må være lov å si at også hun var svært forutinntatt, og at det ble mer snakk om sak enn bok. Jeg burde nok da ha vært klarere på at ”Drapene i Baneheia” er en bok og ikke en gjenopptakelsesbegjæring, slik det lot til å være en del som trodde. Da hadde det kanskje også vært lettere å få frem at boken inneholdt mye som aldri hadde vært kjent for offentligheten, som for eksempel:

- At politiet i flere uker bearbeider Jan Helge Andersen slik at han skal endre forklaring om hvilken av de to jentene han skal ha misbrukt seksuelt, dette så det skal passe inn med politiets egne hypoteser om forløp
- At lokalt politi – og her har jeg naturligvis forståelse for at ting kan gå galt i en opphetet startfase – spente opp en skitten og brukt båtpresenning over åstedet
- At vesentlig deler av spanske Compostellas DNA-funn ikke ble rapportert. Deres prøver viste spor etter fire (!) mulige gjerningsmenn. Om dette hadde vært kjent, ville

det ikke vært mulig for Kristiansand byrett og Agder lagmannsrett å legge til grunn – slik de feilaktig gjorde – at det fantes sikre spor etter to gjerningsmenn på åstedet

- At advokat Tore H. Pettersen hadde styreverv i en organisasjon som kan ha gjort ham ytterligere uskikket til å ivareta jobben som Viggo Kristiansens forsvarer
- At det fantes forhold rundt Jan Helge Andersens seksuelle agering som ikke ble reelt etterforsket
- At det kan være en link mellom Jan Helge Andersen og Stine Sofie Sørstrønen, at de i det minste kan ha kjent til hverandre fra tidligere
- At leserne for første gang også blir kjent med Jan Helge Andersen, som ellers i betydelig grad har havnet i skyggen av Viggo Kristiansen

Dette var ikke forhold kritikere, anført av Connie Bentzrud og Inge D. Hansen, viet plass. De var mer opptatt av å hevde at det ikke fantes noe nytt i boken. Bentzrud hevdet i tillegg:

- At gjerningsmannsprofilanalysen nærmest var et studentprosjekt
- At mobilbeviset er jevngodt med "junk science"

Sannheten er at arbeidet med gjerningsmannsprofil, senere omdøpt til atferdsrettet åstedsgranskning, i hovedsak var ordinært politiarbeid utført av svært erfarne Kripomedarbeidere. At denne aldri ble fremlagt forsvarer Tore H. Pettersen, er uheldig. Den peker klart mot en gjerningsmann, blant annet fordi jentene er drept på identisk vis.

Når det gjaldt mobilbeviset, så hadde Viggo Kristiansen betydelig mobiltrafikk på et helt annet sted enn åstedet på tidspunktet for ugjerningene. Velger man å se på dette med kunnskapen man har om basestasjoner og mobilteknologi i 2017, finnes det ingen tvil. Strengt tatt burde det heller ikke vært tvil under rettssakene på begynnelsen av 2000-tallet.

Jeg tillater meg også å ta med mer subjektive opplevde konsekvenser av boken. Jeg opplevde heldigvis flere slike da jeg lanserte i Kristiansand. Den første da det strømmet på med folk etter bokbadet for å uttrykke gleden over at historien om Baneheia-drapene endelig belyses i sin helhet, og at de selv alltid/lenge hadde tenkt at noe var fryktelig galt. Den andre da en svært hyggelig og omsorgsfull dame ba om å få bytte boken jeg hadde skrevet "med ønske om god lesning" i. Boken skulle være en gave, og hun visste at den ikke ville være god lesning for mottageren. At hun likevel vil gi den bort, vitner om en sterk evne til å ville la seg opplyse. Den tredje da jeg timen etter bokbadet tilfeldigvis treffer på Svein,

Turid og Trond Kristiansen, henholdsvis far, mor og bror av Viggo, og jeg ser hvor glade de er. De har før, under og etter bokbadet sett, opplevd og hørt at mange tror Viggo kan være uskyldig. For første gang på 17 år har de opplevd medvind i offentligheten. De var mindre alene enn før.

Noen uker etter lansering av boken konkluderte Postdoktor ved Senter for humanistiske rettsstudier, UiB, Frode Hemlich Pedersen at Baneheia-saken i en anmeldelse i Morgenbladet at saken er "en av de største rettsskandalene i nyere norsk historie". Vilde Aurora Eriksen i Minerva fulgte senere opp med at "Det er dypt urovekkende at de eneste bevisene politiet bruker i tillegg til Andersens forklaring er at 'det ikke kan utelukkes'" før den rutinerte journalisten Svein Tore Bergestuen (som selv dekket saken for P4 etter ugjerningene i Baneheia) kom med følgende oppfordring til norske journalister: "Nå har Bjørn Olav Jahrs bok gitt alle muligheten til å se på denne saken igjen. Bruk den muligheten".

I skrivende stund vet jeg om redaksjoner som tidligere trykket på lederplass at denne saken aldri skulle opp igjen, nå ser på den med nye øyne. Jeg har – godt hjulpet av Bergestuens kritikk av egen stand – fått mange journalister til å vedkjenne seg at det ikke bare er politiet som kan havne i bekreftelsesfellene, men også journalistene selv. Det er i dag blitt legitimt å diskutere hvorvidt Viggo Kristiansen er skyldig eller ikke. Før var det en etablert sannhet at han var det.

Det er en skandale om straffesaken mot Viggo Kristiansen ikke gjenopptas. Den har flere ganger tidligere blitt avvist uten debatt. Jeg tror boken min vil medvirke til en gjenopptagelse. Blir det ikke gjenopptakelse tror jeg boken min i klartegn viser hvorfor det må stilles spørsmål til en slik avgjørelse.

Blommenholm, 14. januar 2018

Bjørn Olav Jahr